

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Huining Liu

KÕNEVIISID EESTI KEELES JA NENDE VASTED HIINA KEELES

Bakalaureuset öö

Juhendaja Maarika Teral (PhD)

TARTU 2024

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrekselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Lühikokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletakse eesti ja hiina keele kõneviise ja uuritakse, millised keelelised vahendid vastavad hiina keeles eesti kõneviisidele. Tuuakse välja eesti ja hiina keele kõneviiside kasutussarnasused ja -erinevused.

Eesti keeles on kõneviis verbi kategooria, mis väljendab kõneleja suhtumist tegevusse ja selle vahekorda tegelikkusega. Kõneviisid jagatakse viieks: kindel, tingiv, käskiv, möönev ja kaudne. Hiina keeles on kõneviisi mõistele vastav sõna *yǔqì*, mis hiina keeles tähendab nii kõneviisi kui ka kõnetooni. Hiina keeleteadlaste arvamused kõneviiside jaotuse osas lähevad lahku, töös kasutatud enamlevinud seisukoha järgi võib hiina kõneviisid jagada neljaks: väitev, küsiv, käskiv ja hüüdev.

Uurimuse aluseks on kontrastiivanalüüs, välja tuuakse enamlevinud kasutusmustrid. Uurimus põhineb kahe kirjandusteose tõlkevõrdlusel.

Saadud tulemuste põhjal võib järeldada, et eesti kindel ja tingiv kõneviis vastab enamasti hiina väitvale kõneviisile, eesti käskiv ja möönev kõneviis vastab pigem hiina käskivale kõneviisile.

Võtmesõnad: eesti keel, hiina keel, kõneviisid, lausetüüp

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Kõneviis ja selle funktsioon	8
1.1. Eesti kõneviisid ja nende funktsioonid	8
1.2. Hiina kõneviisid ja nende funktsioonid.....	12
2. Materjal ja meetod.....	17
2.1. Uurimismaterjal.....	17
2.2. Uurimismeetod	18
3. Kõneviisid eesti keeles ja nende vasted hiina keeles	19
3.1. Eesti keele kõneviiside vasted rahvajuttude tõlkes	19
3.1.1. Kindel kõneviis	20
3.1.2. Käskiv kõneviis	23
3.1.3. Tingiv kõneviis.....	25
3.1.4. Mõõnev ja kaudne kõneviis	26
3.1.5. Mitme kõneviisiga laused	27
3.1.6. Kokkuvõtteks	29
3.2. Eesti kõneviiside kasutamine näidendi „Teemaja“ tõlkes.....	30
3.2.1. Kindel kõneviis	30
3.2.2. Käskiv kõneviis	34
3.2.3. Tingiv kõneviis.....	37
3.2.4. Mõõnev kõneviis	40
3.2.5. Mitme kõneviisiga laused	41
3.2.6. Kokkuvõtteks	43
Kokkuvõte	45
Kirjandus	47
Summary	50

Sissejuhatus

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletakse kõneviisi kategooriat ning eesti ja hiina keele (töös mõistetakse hiina keele all mandariini keelt) kõneviise, uuritakse eesti kõneviiside abil väljendatavate tähenduste vasteid hiina keeles.

Teema valik tuleneb autori huvist, kuna autor ise on hiina keele emakeelena kõneleja ja on alati olnud huvitatud keeltevahelistest sarnasustest ja erinevustest. Samal ajal huvitab autorit ka tõlkimine.

Hiina ja eesti keelte kasutamises leidub suuri erinevusi, kuna keeled kuuluvad eri keelkondadesse, hiina keel Hiina-Tiibeti keelkonda ning eesti keel Uurali keelkonda (Ethnologue 2024). Hiina keel on analüütiline keel, eesti keele sõnavormid on aga moodustatud aglutineerivalt ja flekteerivalt (Bergmann jt 2007: 163; EKK 2020: 179). Samas aga on varasemates uuringutes väidetud, et kahe keele vahel võib olla ka seoseid ja neil võib olla isegi sama päritolu (vt nt Gao 2008; 2014), mistõttu on veelgi huvitavam neid kaht keelt võrdlevalt uurida. Valitud keelenähtus – kõneviis on üks keelejoontest, mis erineb nendes keeltes suuresti, nii nende hulk, määratlemine kui ka kasutus.

Hiina ja eesti keele kasutust on väga vähe võrreldud (vt allpool), seega võiks see uurimus oma uudsusega pakkuda huvi nii keeleteooriaga tegelevatele uurijatele kui ka keeleõppijatele, kes soovivad paremini aru saada õpitava keele loogikast. Uurimus võiks toetada ka eesti-hiina tõlkijad kõneviiside ülekandmiseks sobivate võtete leidmisel. Siinne bakalaureusetöö on peamiselt eesti keele tingiva, käskiva, möönva ja kaudse kõneviisi isikulise tegumoe vormide vaatlemisele keskenduv uurimus.

Varem on kõneviise võrdlevalt uuritud eesti ja ungari keeles (vt nt Rüütmaa 2012; 2014),

samuti leidub uurimusi hiina ja jaapani kõneviiside võrdluse kohta (vt nt Zhang 2014; Geng 2022). Mis puudutab hiina ja eesti keelekasutust, siis varasemate uurimuste fookus on olnud sellel, kuidas hiina keele emakeelena kõnelejad kasutavad eesti keelt, nt Mingxin Fani magistritöö „Eesti keele vokaalid hiina emakeelega õppijate häälduses“ (2023) ning Svea Tarkini bakalaureusetöö „Eesti keele käänded hiina emakeelega õppijate kasutuses“ (2019) ja magistritöö „Eesti keele kindla kõneviisi olevikulisel ja lihtminevikulisel verbivormid hiina emakeelega õppijate kasutuses“ (2021). Lisaks neile kirjutas ka Jingyi Gao oma uurimustes hiina keele ja eesti keele kohta (vt nt Gao 2008; 2014), kuid tegu on pigem nende ühiste etümoloogiate ja suguluse käsitlustega, hiina ja eesti sõnavormide ja kõneviiside vastavust (erinevusi, sarnasusi) pole käesoleva bakalaureusetöö autori teada varem vaadeldud.

Töö eesmärk on analüüsida keelelisi kategooriaid, mis väljendavad kõneleja suhtumist tegevusse ja selle vahetunde tegelikkusega. Vaadeldakse eesti ja hiina keele kõneviise ja uuritakse, millised keelelised vahendid vastavad eesti kõneviisidele hiina keeles. Samuti tuuakse välja nende kasutussarnasusi ja erinevusi.

Eesmärgist lähtudes on sõnastatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) millised kõneviisid esinevad eesti ja hiina keeles;
- 2) millised väljendusvormid vastavad hiina keeles eesti kõneviisidele?

Uurimuse aluseks on tõlkepõhine kontrastiivanalüüs, püütakse leida enamlevinud kasutusmustrid. Bakalaureusetöö põhineb kahe kirjandusteose ja nende tõlgete võrdlusel. Need teosed on hiina autori Lao She näidend „茶馆“ (eesti keel „Teemaja“) ja eesti rahvajutud: August Jakobsoni „Eesti muinasjutud“ ja Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsed jutud“.

Töö koosneb kolmest peatükist, esimeses peatükis kirjeldatakse kõneviisi kategooriat ning eesti ja hiina kõneviise. Sellele järgneb uurimuse materjali ja meetodit käsitlev peatükk. Töö empiirilises osas analüüsitakse kogutud näiteid eri kõneviiside kasutamise kohta ning nende vasteid. Kokkuvõttes tuuakse esile olulisimad tulemused ja järeldused.

1. Kõneviis ja selle funktsioon

Kõneviisi teine nimetus on moodus, mis tuleneb ladina sõnast *modus*, tähendab 'meede' või 'viis' (van der Auwera ja Aguilar 2015: 10). Kõneviis on raskesti defineeritav mõiste, mille tähenduse võiks jagada kitsaks ja laiaks. Kitsas tähenduses kuulub see verbi morfoloogia valdkonda, väljendudes tavaliselt verbi muutevormides. Laias tähenduses kuulub see aga grammatika kategooriasse, mis väljendab lausetüüpi, mis on väiteid, küsimusi, ettepanekuid, palveid, käske, üllatust jne ütluse kommunikatiivseid akte avaldav grammatiline struktuur. (Grohmann 2005: 707; Aikhenvald 2015: 141-142) Eesti keele käsiraamatu (2020: 246) kohaselt osutavad kõneviisid sellele, kuidas kõneleja reaalsust tajub, kõneleja ja kuulaja rollile infovahetuses (teatelaadile) ning mis eesmärgil suhtlus toimub (kas väidetakse midagi või kästakse teha).

1.1. Eesti kõneviisid ja nende funktsioonid

Eesti keeles on kõneviis verbi morfoloogilise kategooria liige (Viht ja Habicht 2019: 49), kokku on viis kõneviisi: kindel e indikatiiv, tingiv e konditsionaal, käskiv e imperatiiv, möönev e jussiiv ja kaudne e kvotatiiv (EKK 2020: 247). Varem jagati eesti grammatika kõneviisid neljaks: kindel, tingiv, käskiv ja kaudne kõneviis. Käskiv kõneviis jagati aga hiljem kaheks: käskivaks ning möönvaks kõneviisiks. (Rüütmaa 2012: 339)

Eesti sõnavormid on moodustatud aglutineerivalt ja flekteerivalt, esimese puhul on morfeemid ühendatud nii, et eristuvad nende tähendus ja kuju ning viimase puhul on morfeemid ühte sulanud ja mõjutavad ka üksteise tähendust. Kõneviisid on peamiselt moodustatud grammatilist tähendust kandvate morfeemide – tunnuste abil. (Viht ja

Habicht 2019: 32, 45; EKK 2020: 179, 247-248)

Kindla kõneviisi tähendus on neutraalne, seda kasutatakse enamasti olukorras, kus tegevust võib pidada reaalseks. Tavaliselt on teate edastamine otsene (nt *Kirjutatud kodutööd.*). (EKK 2020: 247) Sõnavara, intonatsiooniliste või süntaktiliste vahendite, samuti ka konteksti abiga võib kindel kõneviis väljendada ka ebareaalseks peetavat tegevust (nt *Ma pidin peaaegu surma saama.*), kaudselt vahendatud teadet (nt *Õppija ütles, et see tekst on tema kirjutatud.*), käsku (nt *Tuled kohe minu juurde!*) ja kaudset käsku (nt *Ema ütles, et lähed kohe koju.*) väljendada (EKG I: 81; EKS 2017: 160). Kui kõneleja soovib õhutada teist isikut (teisi isikuid) koos endaga midagi tegema, võib ta neutraalstiilis kasutada kindla kõneviisi mitmuse 1. pöörde vormi (nt *Lähme poodi!*), sellele vastab kõrgstiilis kasutatav käskiva kõneviisi vorm (nt *Mingem üles mägedele!*) (Erelt ja Metslang 2004: 164; EKK 2020: 248).

Kindlal kõneviisil tunnist ei ole (EKK 2020: 247). Eituse puhul kasutatakse eituspartiklit *ei* (nt *ei kirjuta*). Kindel kõneviis esineb oleviku, lihtmineviku, täismineviku ja ennemineviku ajavormis. Olevikul tunnist ei ole. Lihtmineviku tunnused on tavaliselt *-s* ja *-si-* (nt *kirjuta-s* ja *kirjuta-si-n*), lisaks leidub ka tunnist *-i-* ja *-is* (nt *sur-i*, *laulis*). Mineviku eituse puhul kasutatakse koos eituspartiklit *ei* ja mineviku kesksõna tunnusega *-nud* (nt *ei kirjuta-nud*). (Viht ja Habicht 2019: 115-116) Täisminevik moodustatakse abiverbi *olema* ja põhiverbi mineviku kesksõna abil (nt *on kirjuta-nud*), ennemineviku puhul on abiverb *olema* lihtminevikus (nt *ol-i kirjuta-nud*) (EKK 2020: 245).

Tingiv kõneviis on rääkimishetke ebareaalset sündmust ja selle edaspidist toimumisvõimalikkust väljendav kõneviisikategooria liige (nt *Kui mul oleks auto, siis sõidaksin üle riigi.*). Tingiv kõneviis võib pehmedada väidet või tahet (nt *Oleks parem,*

kui kohtume juba homme.), näidata ebakindlust või kõhklust, selle puhul on konditsionaalvormis modaalverb *pidama* või verb *olema* (nt *Ta peaks olema kusagil mind ootamas.*). Tingiv kõneviis võib pehmedada ka soovi ja kavatsust, sel juhul on tavaliselt konditsionaalvormis põhiverb (nt *Tahaksin küsida midagi selle kohta.*). Samas võib käsku ja soovi teisi inimesi tegutsema panna pehmedada tingiva kõneviisi kaudu (nt *Kas te võiksite mind aidata?*). (EKS 2017: 162-165, 171) Sarnaselt kindla kõneviisiga võib ka tingiv kõneviis edastada nii otsest teadet (nt *Eelistaksin seda pigem täna ära teha.*) kui ka kaudselt vahendatud teadet (nt *Tema ütles, et ta eelistaks seda pigem täna kirjutada.*) ja kolmandale isikule mõeldud teadet (nt *Edastage minu eest, et eelistaksin seda pigem täna kirjutada.*) (EKG I: 81).

Tingiva kõneviisi tunnus võib esineda kahel kujul: *-ksi-* ja *-ks* (nt *kirjuta-ksi-n* ja *kirjuta-ks*). Eitust väljendatakse samuti eituspartikliga *ei* (nt *ei kirjuta-ks*). Tingiva kõneviis ajavormid on olevik ja üldminevik. Üldmineviku vorm moodustatakse abiverbist *olema* tingiva kõneviisi oleviku vormis ja põhiverbist, mis on mineviku kesksõna vormis (nt *ole-ks kirjuta-nud*), mineviku vorm on alati kontrafaktiivne, viidates aga kõnehetkel tegelikult toimumata sündmusele. (EKS 2017: 162; Viht ja Habicht 2019: 115-116; EKK 2020: 246-247)

Käskiv kõneviis väljendab peamiselt otsest käsku (nt *Kirjuta!*), sh ka nõuet, üleskutset, palvet ja luba (EKS 2017: 166, 171). Erelt jt (2020: 248) on välja toonud järgmised käskiva kõneviisi tunnused: *-ge*, *-ke*, *-gu*, *-ku* ja *-Ø* (nt *kirjuta-ge*, *aida-ke*, *kirjuta-gu*, *aida-ku* ja *kirjuta-Ø*). Kui käskivat kõneviisi kasutatakse ainsuse ja mitmuse 2. pöördes ning mitmuse 1. pöördes, siis on käsk kuulajale suunatud (nt *kirjuta*, *kirjutage*, *kirjutagem*), millest esimesed kaks võivad ka möönvat (nt *Õpi palju tahad, targaks ei saa.*) või optatiivset (vajaduse või soovi) (nt *Ole terve!*) tähendust kanda ja viimane väljendab pigem üleskutset, et kuulajat on kutsutud rääkija tegemistest osa võtma. Tegu

on kõrgstiilis esineva variandiga, mis vastab neutraalstiilis kindla kõneviisi mitmuse 1. pöördele (nt *Lähme poodi!*). Ainsuse ja mitmuse 3. pöördes esinev käskiv kõneviis suunab aga käsku kaudselt. (Erelt ja Metslang 2004: 164; EKS 2017: 166-170; EKK 2020: 248)

Keelu väljendamisel kasutatakse eitusabiverbi *ära*, mille mitmuse vormidele võib lisanduda käskiva kõneviisi tunnus (nt *är-ge kirjuta-ge, är-ge aida-ke, är-gu kirjuta-gu, är-gu aida-ku, ära kirjuta*). Käskiv kõneviis esineb ainult oleviku vormis, millel tunnus puudub. (Viht ja Habicht 2019: 115-117)

Möönev kõneviis on seotud käskiva kõneviisiga, põhinedes käskiva kõneviisi 3. pöörde vormil. Möönev kõneviis võib käsku väljendada, kuid tegu on kaudse käsuga, ehk mitte kõnelejalt kuulajale suunatud (nt *Ütle talle, et kirjutagu kodutööd.*). (EKG I: 82) Möönev kõneviis võib väljendada ka soovi (optaiivsust) (nt *Saagu valgus!*), möönvust (nt *Tulgu, mis tuleb, me teeme töö lõpuni!*) ja evidentsiaalsust (kõneleja ainult vahendab kellegi teise käsku, nt *Olgu tuba homseks koristatud!*). Möönev kõneviis kannab sarnast funktsiooni, mis on partiklil *las*, millega moodustatud lause väljendab ka kolmandale isikule suunatud käsku (nt *Las ta sureb!*). (EKS 2017: 173-176)

Möönva kõneviisi tunnuse kujud on *-gu* ja *-ku* (nt *kirjuta-gu, aida-ku*) (EKK 2020: 248-249). Eitust väljendav abiverb on *ära*, mis muutub nagu jaatusvormgi (nt *är-gu kirjuta-gu, är-gu aida-ku*) (Viht ja Habicht 2019: 116-117). Möönev kõneviis esineb oleviku ja üldmineviku vormis, üldmineviku moodustamisel kasutatakse abiverbi *olema* möönva kõneviisi oleviku vormis koos mineviku kesksõna vormis põhiverbiga (nt *ol-gu kirjutatud*) (Viht ja Habicht 2019: 115; EKK 2020: 246).

Teade on kaudselt vahendatud **kaudses kõneviisis**, st teade on vahendatud kõneleja poolt (nt *Kuulsin, et ta kirjutavat terve päeva.*), mille tunnus on *-vat* (nt *kirjuta-vat*) (EKS 2017:

176; EKK 2020: 248).

Eitava kõne vormid moodustatakse eituspartikli *ei* abil (nt *ei kirjuta-vat*). Lisaks olevikule esineb kaudses kõneviisis ka üldminevik, mis moodustatakse kaudse kõneviisi olevikuvormis abiverbi *olema* ja mineviku kesksõna vormis põhiverbi abil (nt *olevat kirjuta-nud*). (Viht ja Habicht 2019: 115-116; EKK 2020: 246)

1.2. Hiina kõneviisid ja nende funktsioonid

Hiina keeles on kõneviisi mõistele vastav sõna *yǔqì* (语气), ent see on üsna keeruline mõiste, kuna hiina keeles tähendab 语气 nii kõneviisi kui ka kõnetooni (语气 või 口气), millest teine kuulub modaalsuse hulka ja osutab kõneleja hoiakut, tahtmist ja emotsiooni värvingut (Xu 2000: 136-137; Zhang 2014: 310). Samas pole hiina keeleteadlased seni üksmeeleni jõudnud, kuidas kõneviisi jagatakse (Zhao ja Shi 2011; Zhang 2014: 314), probleem on tekkinud peamiselt sellepärast, et sageli aetakse segamini kõneviis ja kõnetoon, samuti põhineb tänapäeva hiina grammatikasüsteemi kirjeldus Lääne keeleteadusel. Traditsioonilise määratluse põhjal on kõneviis kõneleja psühholoogilise hoiaku väljendamine verbi muutevormide kaudu, mis (verbi muutevorm) aga puudub hiina keeles. (Booth 1837: 124; He 1949: 210; Zhao ja Shi 2011) Põhiline vaade on siiski, et kõneviisid võiks jagada neljaks: deklareeriv e väitev (陈述), interrogatiivne e küsiv (疑问), imperatiiv e käskiv (祈使) ja hüüdev (感叹) (Hu 1981: 314; Xing 1997: 121; Xu 2000: 136; Huang ja Liao 2017: 31, 100). Teised jaotused on nt Yang He (1992: 66) järgi detailsemad, need on funktsiooni (功能), hinnanguline (评判), emotsiooni (情感) kõneviis, millest eelmainitud neli kõneviisi (väitev, küsiv, käskiv, hüüdev) kuuluvad funktsiooni kõneviisi alla. Samas Huyang Qi (2002:11) uurimuses

jagatakse hiina kõneviisid funktsiooni (功能) ja tahte (意志) kõneviisiks, Chunli Zhao ja Dingxu Shi (2011: 497) jagavad neid aga indikatiiviks (直陈), imperatiiviks (祈使) ja konjunktiiviks (虚拟). Siinses bakalaureusetöös kasutatakse enamlevinud jaotust. Hiina lausetüpe jagatakse kõneviiside järgi ka neljaks ja need on üksteisega vastavuses, st tavaliselt väitvat kõneviisi kasutatakse ainult väitvas lauses, küsivat kõneviisi küsivas lauses, käskivat kõneviisi käskivas lauses ja hüüdvat kõneviisi hüüdvas lauses (Hu 1981: 314; Xing 1997: 121; Zhao ja Shi 2011: 493; Huang ja Liao 2017: 100-106).

Hiina keelt peetakse analüütiliseks keeleks, mis on vabade morfeemide järjenditest moodustatud keel, ühes sõnas sisaldub ainult üks morfeem, mis esineb iseseisvalt, säilitades oma tähenduse ja funktsiooni (Bergmann jt 2007: 163), sõnad hiina keeles ei muutu morfoloogiliselt (Hu 1981: 18). Hiina keeles võib kõneviisi väljendada peamiselt kahe lähenemise abil: kõneviisipartiklid (mis asuvad tavaliselt lause või osalause lõpus ja aitavad teadet paremini edastada) ja intonatsioon, neist on intonatsioon kõige tähtsam, sest partikli olemasolu lauses ei mõjuta alati kõneviisi lauses (Hu 1981: 376; Xing 1997: 242). Peale nende näitab mõnikord kõneviisi ka määrsõna ja hüüdsõna (mis esineb eraldi) (Xu 2000: 138).

Väitvat kõneviisi kasutatakse, kui soovitakse kuulajale teavet anda, selliste lausete intonatsioon on ühetasane ja lõpus langeb natuke. Tegemist on rääkija hinnangut väljendava lausega. (He 1992: 60; Xing 1997: 121-122)

Väitva kõneviisi partikleid on üsna palju, nt 的 (nt 他会来的。 'Ta (kindlasti) tuleb. '), 了 (nt 我去上学了。 'Ma lähen/läksin kooli. '), 啊 (nt 是我啊。 'Olen mina. '), 吧 (nt 好吧。 'Olgu. '), 呢 (nt 他学习呢。 'Ta õpib. '), 罢了 (nt 举手之劳罢了。 'Seda

on lihtne teha.')

nt 不 (nt 我不想上学。 'Ma ei taha kooli minna.')

nt 没 (nt 我没去上班。 'Ma ei käinud tööl.'/ 家里没人。 'Kodus pole kedagi.')

nt 没有 (nt 我没有做作业。 'Ma ei teinud kodutööd.'/ 我没有钱。 'Mul pole raha.')

(Hu 1981: 380; Xing 1997: 121). Kuna 没 ja 没有 võib eitada nii tegevust kui olemasolu, on kaks näidet välja toodud. Väitev hüüdsõna on nt 嗯 (nt 嗯, 我知道。 'Jah, ma tean.')

Küsi kasutatakse, et midagi küsida ja eeldatakse vastust, sel juhul tõuseb intonatsioon lause lõpus (Xing 1997: 123-124).

nt 吗 (nt 你认识他吗? 'Kas sa tunned teda?'), nt 呢 (nt 他人呢? 'Kus ta on?'), nt 吧 (nt 你也是这么想的吧? 'Ka sina niimoodi arvad, eks?'), nt 啊 (nt 你为什么这么做啊? 'Miks sa niimoodi teed?')

(Huang ja Liao 2017: 31). Küsilauseid võib jagada kolmeks: üldküsilause (vastuseks jah või ei), eriküsilause ja valikküsilause. 吗 ja 吧 kasutatakse harilikult üldküsilause (näited ülalpool), 呢 eriküsilause (näide ülalpool) ja valikküsilause (nt 那你想学英语还是德语呢? 'Siis soovid õppida inglise või saksa keelt?') ning 啊 kõigis küsilausetüüpides. (Xing 1997: 124)

Tavaliselt küsivas lauses ei väljendata kas jaatust või eitust ega anta edasi rääkija hinnangut, ent retoorilise küsimuse puhul ei eeldata vastust, vaid küsijal on juba oma

arvamus, nt 这样难道不好吗? 'Ega niimoodi pole hea?', selles lauses on 难道 retooriline määrsõna, mis rõhutab kõnetooni (Hu 1981: 379; Xing 1997: 124-125; Xu 2000: 138). Retoorilised määrsõnad on ka nt 岂 (nt 这岂不是浪费? 'Ega see pole raiskamine?'), 何尝 (nt 我何尝不是如此? 'Ega mina pole niisugune?'), 不行 (我想想都不行? 'Ma ei saa sellele isegi mõelda?') (He 1992: 61). Hüüdsõna on nt üllatust väljendav 噢 (nt 噢, 他人呢? 'Hm? Kus ta on?') (Xu 2000: 138).

Käskiv kõneviis väljendab käsku ja palvet, lause intonatsioon langeb tasapisi (Xing 1997: 123). Käskiv kõneviis on tavaliselt kuulajale suunatud, mõnel juhul nii rääkijale kui kuulajale (He 1992: 61).

Käskivas kõneviisis esinevad partiklid nt 吧 (nt 去吧! 'Mine!'), 了 (nt 别想了。'Ära mõtle. '), 啊 (nt 听话啊! 'Ole kuulekas!') (Huang ja Liao 2017: 31), neist kasutatakse harilikult partiklit 吧 jaatavas lauses ja 了 eitavas lauses, 吧 ja 啊 võib ka mõnel juhul eitust avaldada (nt 你别动啊。'Ära liigu/liiguta. '), 了 ja 吧 koos kasutamine väljendab aga rääkija püüdu kuulaja tegevust peatada/vältida (nt 还是别去了吧。'Parem, et (sinna) mitte minna. '). Imperatiivset tähendust kandvad sõnad on nt 请 (nt 请坐。'Palun istuge. '), 千万 (nt 千万小心! 'Ole kindlasti ettevaatlik! '). 请 kannab austamise tähendust, 千万 on kõnetooni rõhutav määrsõna. (Xing 1997: 123; Xu 2000: 138)

Eitamise puhul on nt 别 (nt 别动! 'Ära liigu/liiguta! '), 甭 (nt 你甭说了! 'Ära

jutusta!'), 不许 (nt 不许进来! 'Ei tohi sisse minna!'), 不要 (nt 不要走! 'Ära mine!') kasutatud. Hüüdsõna on nt 嘘 (nt 嘘, 小声点儿! 'Kuss, ole vaiksem!'). (Hu 1981: 380; He 1992: 61; Xu 2000: 138)

Emotsiooni väljendavat **hüüdvat kõneviisi** kasutava lause intonatsioon esiteks tõuseb ja siis langeb, see on ka rääkija hinnangut kandev lause (Xing 1997: 122).

Hüüdva kõneviisi partiklid on nt 啊 (nt 好多人啊! 'Kui/nii palju inimesi!') (Huang ja Liao 2017: 32). Lisaks neile partiklitele kasutatakse hüüdvases lauses tavaliselt ka eksklamatsiooni väljendavaid sõnu ehk intensiivistavaid sõnu, nt 太 (nt 你太棒了! 'Oled nii tubli!'), 真 (nt 真好! 'Kui/nii tore!'), 多 (nt 多好的天儿啊! 'Kui/nii ilus ilm!'), 好 (nt 好大啊! 'Kui/nii suur!'), 这么 (nt 这么多啊! 'Kui/nii palju!') (He 1992: 62; Xing 1997: 122). Kõneliik aga pole hüüdvates lausetes tähtis, oluline on vaid emotsiooni väljendada (Hu 1981: 380). Hüüdsõnad on nt 啊 (nt 啊! 真好! 'Oi, kui/nii tore!'), 嚯 (嚯! 真大! 'Oih, kui/nii suur!') (Xu 2000: 138).

Mis puudutab kirjavahemärke, siis need ei pruugi olla alati vastavad, tavaliselt kasutatakse küll väitvas lauses punkti, küsivas küsimärki, käskivas ja hüüdvases hüüumärki, kuid kirjavahemärgi valimine sõltub rääkija emotsioonist ja tahtmisest, see pole kõneviiside liigitamise kriteerium (Xing 1997: 126).

2. Materjal ja meetod

Selles peatükis tutvustatakse uurimiseks kasutatud materjale ja meetodit.

2.1. Uurimismaterjal

Töös kasutatud materjalid on hiina autori Lao She (老舍) näidend „茶馆“ (eesti keel „Teemaja“) ja eesti rahvajutud: August Jakobsoni „Eesti muinasjutud“ ja Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsed jutud“, kuna need kaks eestikeelset teost koondati hiina keelde tõlkimisel üheks teoseks ning siinses töös käsitletakse ka ühe teosena.

Nii hiina-eesti otse tõlgitud teoseid kui ka vastupidiseid on üsna vähe, mistõttu ei jäänud bakalaureusetöö autorile uurimiseks muid variante. „Teemaja“ on valitud sellepärast, et teos on üks kõige tuntumaid näidendeid Hiinas, samuti Mart Tšernjuki (2014) järgi on teos esimene hiina keelest eesti keelde otse tõlgitud ilukirjandusteos. Mis puudutab eesti-hiina tõlkevaldkonda, siis tegeleb selles veelgi vähem inimesi, valitud tõlgitud teos on bakalaureusetöö autori ainuke leitud eesti kirjanduse tõlge, mis on tõlgitud otse eesti keelest hiina keelde.

„Teemaja“ ilmus aastal 1957 ja selle tõlkis eesti keelde Märt Läänemets 1999. aastal, bakalaureusetöös kasutatud hiinakeelne versioon on 2019. aastal ilmunud kordustrükk. Jakobsoni ja Kreutzwaldi teostest valiti vastavalt 2007. aastal ja teisena 1951. aastal ilmunud versioon, mõlemad tõlkis hiina keelde Jingyi Gao (高晶一) ja tõlge ilmus 2010. aastal.

Raamatute sisu skaneerimiseks kasutati iPhone'i äppi Notes, skaneeritud tekstide õigekirja ja täpsust kontrollis töö autor. Andmete kogumiseks ja loendamiseks on kasutatud rakendust Word ja Excel.

2.2. Uurimismeetod

Töös kasutatakse kontrastiivset analüüsimeetodit, et võrrelda eesti ja hiina keele väljendusviise. Komparatiivsest keeleteadusest tulenenud kontrastiivset analüüsi kasutas esimest korda keelteuurimuses Ameerika antropoloog ja keeleteadlane Benjamin Lee Whorf aastal 1941 (Zhang 2014: 4-5), tema eesmärk oli uurida „silmapaistvaid erinevusi keelte vahel – grammatikas, loogikas ja kogemuste üldises analüüsis“ (Whorf 1956: 240). Praegu on see uurimismeetod täpsemalt defineeritud kui kahe keele või väikse arvu keelte teoreetiliselt põhjendatud, süstemaatilist ja sünkroonset võrdlust (Mair 2018). Kuna tegu on kahe keele vahelise tõlkevõrdlusega ning otsitakse eesti keele kõneviiside vasteid, võimaldab kontrastiivne meetod selgemini näha keelte vahel olevaid sarnasusi ja erinevusi. Töös ei anta hinnangut tõlkijate oskustele.

3. Kõneviisid eesti keeles ja nende vasted hiina keeles

Hiina kõneviise käsitlevat erialast kirjandust analüüsid võib väita, et kõneviiside liigitused on suhteliselt subjektiivsed. Otsustamise muudab raskemaks kõneviisi tunnuste puudumine, samuti võib kõneviisi markeerida intonatsiooni abil. Üks lause võib väljendada mitut kõneviisi, nt lause 下雪啦 võib sõltuvalt intonatsioonist ja kontekstist tähendada '(Õues) sajab lund.' (väitev) või 'Kas (õues) sajab lund?' (küsimine) või '(Õues) sajab lund!' (hüüde).

3.1. Eesti keele kõneviiside vasted rahvajuttude tõlkes

Selles alapeatükis vaadeldakse eesti kõneviiside tõlkevasteid August Jakobsoni „Eesti muinasjutude“ ja Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsetest juttudest“ tõlkest. August Jakobsoni „Eesti muinasjutude“ tõlkest on eesti kõneviiside vasteid leitud 628 ja Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsetest juttudest“ 477, kokku 1105. Arvesse on võetud ainult need eestikeelsed laused, milles on vähemalt üks tegusõna kõneviisi vormis. Korduvaid lauseid arvestatakse üheks.

Mõlemas eestikeelses teoses on kõneviise kasutatud enamasti mineviku vormis, oletatavalt seetõttu, et tegemist on muinasjutu vormis esitatud kirjandusteostega.

Samuti on eraldi käsitletud lauseid, mida sidususe ja arusaadavuse huvides kas hiina või eesti keeles lahutada ei saa. Neis lausetes on kasutatud mitut kõneviisi hiina ja/või eesti keeles, nt mõned liitlauseid on originaalis olnud kahes kõneviisis, aga tõlgitud lihtlause abil üht kõneviisi kasutades.

3.1.1. Kindel kõneviis

Kõige enam esines analüüsitud teostes kindla kõneviisi kasutamist (kokku 940). Kõige sagedamini oli kindla kõneviisi tõlkevasteks neutraalne väitev kõneviis (seda esines 878 korral). Laused olid nii oleviku (näited 1, 2), lihtmineviku (näited 3, 4), kui ka ennemineviku vormis (näited 5, 6).

(1) Seda **on** ju su kastest märgade jalgade järgi näha! (Jakobson 2007: 33)

这个可以从你被露水弄湿的双脚看出。 (lk 19)

(2) Siin **on** su sulane! (Kreutzwald 1951: 58)

这就是你的长工。 (lk 70)

(3) Vanasti **oli** taevas alati selge nagu klaas. (Jakobson 2007: 13)

很久以前天空像玻璃那样清澈。 (lk 6)

(4) Tütarlaps **pidi** hommikust õhtuni perenaisele käsikivil jahvatama. (Kreutzwald 1951: 31)

她必须从早到晚为富农婆推磨干活。 (lk 62)

(5) Kare ja pinnuline kirikupink **oli** temagi pühapäevaseeliku **läbi kulutanud!** (Jakobson 2007: 16)

一把粗糙的椅子磨坏了她的裙子。 (lk 11)

(6) Mees tegi teisel päeval nagu vähk talle **oli õpetanud**. (Kreutzwald 1951: 140)

农夫第二天照龙虾教的办了。 (lk 97)

Eitamise puhul on tõlkes hiina keelde kasutatud eitasmäärsõnu 不 (näited 7, 8), 没 (näited 9, 10), 没有 (näited 11, 12), 未 (näide 13), eitamine on enamasti vastavuses originaaliga, erand on aga nt näide 14.

(7) Need aga **ei uskunud** teda. (Jakobson 2007: 134)

- 她俩不相信。 (lk 47)
- (8) Mina **ei peta** sind. (Kreutzwald 1951: 58)
我不骗你。 (lk 70)
- (9) **Pole** midagi! (Jakobson 2007: 34)
没关系的。 (lk 20)
- (10) Ma **ei oska** teie juttu mõista. (Kreutzwald 1951: 74)
我没理解你说的话。 (lk 91)
- (11) Mitte keegi **ei liigutanud ega lausunud** sõnakestki. (Jakobson 2007: 98)
真的没有人移动或出声。 (lk 39)
- (12) Lapse jõud **ei võinud** kirstu liigutada. (Kreutzwald 1951: 31)
小丫鬟没有移走箱子的力量。 (lk 63)
- (13) Ometi **ei jõudnud ega jõudnud** pobulipoeg pärale. (Jakobson 2007: 32)
其实牧童未能很快到达。 (lk 19)
- (14) Suur tükk ajab suu lõhki. (Jakobson 2007: 135)
贪多嚼不烂。 (lk 49)

Eitusmäärsõnade valimine sõltus tavaliselt tõlkija eelistusest, samuti keeles esinevatest kinnistunud väljenditest, nt lauses (9) ei saa tavaliselt 没 muude eitusmäärsõnade vastu vahetada (võib küll asendada eitusmäärsõnaga 没有, kuid seda kasutatakse harvem). Lause (12) sõnastas tõlkija veidi ümber, lauses esineva *ei võinud* tõlge on siin 'ei olnud jõudu' (terve lause tõlge 'lapsel ei olnud jõudu kirstu liigutada'), 没有 eitab jõu olemasolu. Lause (14) on eesti keele vanasõna, mille tõlkimise puhul kasutati hiina idioomi, mille otsetõlge on pigem 'ahmib liiga palju ja ei jõua ära närida'.

Eesti keele kindla kõneviisi tõlkevastena järgneb kasutusarvult väitvale kõneviisile küsiv kõneviis (40 esinemiskorda), nii olevikus (näited 15, 16) kui ka minevikus (näide 17).

Kasutatud partiklid on nt 呢, 吗 jt (näited 18, 19).

(15) Kus kuld **on**? (Jakobson 2007: 135)

金子在哪儿? (lk 48)

(16) Mis ta siis **tahab**? (Kreutzwald 1951: 140)

那她想要啥? (lk 98)

(17) Kuidas sina siis siia **said**? (Jakobson 2007: 33)

你是如何来到这里的? (lk 19)

(18) Mitme aasta peale **tahad** sa kauba teha? (Kreutzwald 1951: 58)

你准备这样换多少年呢? (lk 69)

(19) Kas sa paremat toitu mulle enam **ei jõua** lauale tuua kui neid kalaraipeid?

(Kreutzwald 1951: 140)

你就不会给我弄点比鱼更好的食物吗? (lk 96)

13 eesti kindlas kõneviisis lauset tõlgiti hiina hüüdvasse kõneviisi (näited 20, 21).

(20) Püstiloll **oled**! (Jakobson 2007: 134)

你可真蠢极了! (lk 47)

(21) Lugu **näib** naljakas küll. (Kreutzwald 1951: 74)

这故事太好笑了! (lk 89)

Küll kannab Sõnaveebi (2024) kohaselt rõhutavat tähendust, vist sellepärast kasutati lause

(21) tõlkes ka hiina intensiivistavat sõna 太, lause otsetõlge on 'See lugu on nii naljakas!'.
(21) tõlkes ka hiina intensiivistavat sõna 太, lause otsetõlge on 'See lugu on nii naljakas!'.

Eesti kindlas kõneviisis esinevaid lauseid tõlgiti ka hiina käskivasse kõneviisi (9 esinemist), neist üle poole on kindla kõneviisi neutraalstiilis esinevad õhutamise tähendusega laused, nt näited 22, 23.

(22) **Hakkame** aga minema. (Jakobson 2007: 133)

我们这就走过去吧。 (lk 46)

(23) **Heidame** puhkama. (Kreutzwald 1951: 61)

我们休息吧。 (lk 75)

3.1.2. Käskiv kõneviis

Käskiva kõneviisi kõige sagedasem vaste hiina keeles on ka käskiv kõneviis (46 esinemist), käsu väljendamiseks kasutatud partiklid on 吧, 了, 啊 jt (näited 24, 25, 26), neist on 吧 kõige rohkem kasutatud (eeldatavasti soovis tõlkija kärke pehmendada, vt alapeatükki 3.2.3.), käsus on ka austamise tähendusega sõna 请 (näide 27), leidub samuti partiklita juhtumeid (näide 28).

(24) **Tule** tuleval neljapäeval. (Kreutzwald 1951: 58)

下星期四再来吧。 (lk 69)

(25) **Ära** sa mind mitte palja peaga **jäta**. (Jakobson 2007: 33)

还是别让我光头回去了。 (lk 20)

(26) **Ära raiu** mind maha! (Jakobson 2007: 20)

不要砍倒我啊! (lk 14)

(27) Ja **pidage** meeles, head inimesed: <...> (Jakobson 2007: 98)

请牢记在心, 善良的人们: <...> (lk 38)

(28) **Hoia** müts all. (Jakobson 2007: 33)

你端好帽子。 (lk 20)

Eitamise puhul on tõlgitud eesti eitusabiverbi *ära* vastena 别 (näide 25) ja 不要 (näide 26).

Eesti käskivas kõneviisis laused on ka mõnikord tõlgitud hiina väitvasse kõneviisi (4 esinemist) (näide 29).

(29) **Hüüa** aga jõkke: <...> (Kreutzwald 1951: 140)

这样呼唤: <...> (lk 95)

Originaallauses (29) on kasutatud käskivat kõneviisi, siin ütleb kõneleja kuulajale, mida on vaja teha, kui tahetakse teda leida, kuid see tõlgiti väitvasse kõneviisi, mis pehmemdab mõnevõrra käsku, otsetõlge on 'niimoodi hüüad'.

Veel on kahel juhul eesti käskiva kõneviisi vasteks hiina keeles hüüdev kõneviis (näide 30).

(30) **Ärge olge** meeletud. (Kreutzwald 1951: 74)

就这些啊! (lk 88)

Lause (30) tõlkes kasutas tõlkija ka ümbersõnastust, kuna eestikeelne lause annab edasi pigem rääkija arvamust, et talle näidatud asju on nii vähe, pole mõte nende pärast riielda, hiina keelde tõlgiti hüüdvasse kõneviisi, väljendades rääkija üllatust, tõlke tähendus on 'Nii vähe!'.

3.1.3. Tingiv kõneviis

Eesti tingiva kõneviisi vasteks on hiina keeles enamasti väitev kõneviis (15 lauset), nt oleviku vormis (näide 31) ja oleviku-mineviku segalause (näide 32).

(31) Seda **ei oleks** sul tarvis naisele kuulutada. (Kreutzwald 1951: 140)

抓住过我这件事本不必告诉你老婆的啊。 (lk 94)

(32) **Oleksin** ma õnnekorral parema naise **saanud** <...> ma **võiksin** täna rikas mees olla. (Kreutzwald 1951: 61)

要是我当初找了个好老婆<...>肯定早就富裕了。 (lk 74)

Lause (31) on tingivas kõneviisis, kuna see on väidet pehmendav lause, kasutati väitvat kõneviisi teadaandmise tõlkes. Lauses (32) väljendab tingiv kõneviis mõlemas osalauses kontrafaktiivsust, olgugi et teises osalauses on tingiva kõneviisi lihtvorm. Tõlkimisel kasutati väitvas kõneviisis lauseid, hiinakeelne tõlge algab hüpoteetilise markeriga 要是 (vt Xing 1997: 344).

Mõnel juhul on tingiva kõneviisi edastatud ka hiina küsiva kõneviisi abil (7 esinemiskorda) (näited 33, 34).

(33) Kes see mineja **peaks** küll olema? (Jakobson 2007: 32)

谁应当去跑腿呢? (lk 18)

(34) Mis kasu sa minu surmast **saaksid**? (Kreutzwald 1951: 140)

吃了我对你有啥好处? (lk 94)

Lauses (33) on *peaks* pigem kõhklust väljendav modaalverb ja lauses (34) kasutatud tingiv kõneviis viitab mitte toimunud olukorrale. Mõlemal juhul on eesti keeles esitatud küsimus, seetõttu kasutati ka hiina keeles küsiva kõneviisi vormi.

3.1.4. Mõõnev ja kaudne kõneviis

Mõõnvat kõneviisi esines tekstis ainult viiel korral, kusjuures kolm neist esinesid lausetes, milles kasutati kaht kõneviisi. Viimatimainitud näiteid on analüüsitud alapeatükis 3.1.5. Kaudne kõneviis esines analüüsitud tekstis kahel korral, seetõttu on raske vastete kohta järeldusi teha, üht neist on vaadeldud alapeatükis 3.1.5.

Mõõnvas (näide 35) ja kaudses (näide 36) kõneviisis laused tõlgiti ka hiina väitvasse kõneviisi.

(35) Siitsaadik **är**gu **saagu** puud enda eest enam paluda, **saagu** nad ainult ohata.

(Jakobson 2007: 21)

从此以后，树木不再会为自己拜求，而只会叹气而已。(lk 15)

(36) Tihti **eksivat** sihuke sõnajalaõie otsija metsa ära **ega leitavat** teda sealt siis vahel ülepeagi enam. (Jakobson 2007: 35)

经常有蕨花搜寻者迷失在森林中，一去不复返。(lk 26)

Lause (35) hiinakeelne tõlge tähendab 'siitsaadik ei saa puud enda eest enam paluda, vaid ainult ohata', eesti keeles kasutati mõõnvat kõneviisi, et soovi väljendada. Lause (36) on eesti keeles kaudses kõneviisis, väljendades teistelt kuulnud teadet, hiinakeelne tõlkevaste on teadet väljendavas väitvas kõneviisis. See, et tegu on kaudselt saadud infoga, tõlkes esile ei tule.

Ühel korral kasutati aga mõõnvat kõneviisi hüüdva kõneviisi vastena, vt näidet 37.

(37) **Olgu** tänatud! (Kreutzwald 1951: 140)

谢天谢地! (lk 101)

Lauses on möönvat kõneviisi kasutatud soovi väljendamiseks, mille hiina keele vaste on jälle idioom, otsetõlge 'Täna taevast, täna maad!'

3.1.5. Mitme kõneviisiga laused

Tõlgitud teoses esines kolme liiki mitme kõneviisiga lauset (88 esinemist): 1) eesti keele lause on ühes kõneviisis, aga hiina keelde tõlkes on kaks või rohkem; 2) hiina keelde tõlkes on lause ühes kõneviisis, samas kasutatakse eesti keeles kaht kõneviisi; 3) nii hiina lauses kui eesti lauses on tarvitatud kaht kõneviisi.

Esimesse rühma kuulub 6 lauset, kõik on eesti keeles kindlas kõneviisis, nt näide 38.

(38) Sul vaesel **võivad** käed küll väsinud olla ühtepuhku rasket kivi ümber ajades?

(Kreutzwald 1951: 31)

你每天不停地推磨，一定很累吧？ (lk 62)

Lause (38) on eesti keeles lihtlause kindlas kõneviisis, milles esitatakse küsimus, hiina tõlke tähendus on pigem 'Ajad iga päev kogu aeg rasket kivi ümber, oled kindlasti väga väsinud?', esimene osalause on väitvas kõneviisis ja teine osalause esitab küsimuse, ehk küsivas kõneviisis.

Teise rühma kuuluvaid lauseid on kõige rohkem (67 esinemist), sagedaseimad kombinatsioonid on eesti kindel ja tingiv kõneviis (näide 39) ning eesti käskiv ja kindel kõneviis (näide 40). Ka on kolm lauset tõlgitud kindla ja möönva kõneviisi kombinatsioonist, kõik vastavad hiina väitvale kõneviisile (näide 41) ja ühel korral kindla ja kaudse kõneviisi kombinatsioonist (näide 42).

(39) Mees **tundis**, kui **oleks** maapind tema jalgade all **põrunud**. (Kreutzwald 1951:

140)

农夫感到脚下的地面都在震动。 (lk 102)

(40)Nüüd **luba**, et ma **aitan** sul selle eest rehte peksta. (Jakobson 2007: 144)

现在请允许我帮你们打谷吧。 (lk 54)

(41)Eideke **hoiata** veel peremeest, et **olgu** ta oma asjas ettevaatlik. (Jakobson 2007: 35)

老妇还提醒富农，应该小心行事。 (lk 26)

(42)Õhtul, kui kõik lauas **istusid**, **jutustas** Toomas võõrale suurest hädast, mis **olevat** nüüd siis ka siia kõrvalisse külla **jõudnud**. (Jakobson 2007: 98)

晚上，大家都坐在餐桌旁，佟佃农向客人讲述了邻近村落遭灾的事。 (lk 38)

Lause (39) kasutas eesti keeles kõrvallause, et väljendada, mida mees tundis, tegemist on sihitiskõrvallausega, pealause on kindlas kõneviisis ja kõrvallause tingivas kõneviisis, hiina keeles on lause väitvas kõneviisis. Ka lauses (40) kannab kõrvallause sihitise funktsiooni. Pealause on käskivas kõneviisis ja kõrvallause kindlas kõneviisis, hiinakeelne lause on käskivas kõneviisis, otsetõlge on pigem 'nüüd palun lubage mul aidata teil rehte peksta'. Lause (41) on eestikeelne pealause kindlas kõneviisis, kõrvallause möönvas kõneviisis, möönvat kõneviisi kasutati soovi edasiandmiseks. Hiina keeles esitatakse mõlemad osalused väitvas kõneviisis, kuna see on lugejale antud teave. Lause (42) on eesti pealause kindlas kõneviisis, selle relatiivlause kaudses kõneviisis ja väljendab kuulnud lugu. Hiina keeles on terve lause väitvas kõneviisis, sest see on ka lugejale teada andev lause. Kaudsust tõlkes ei näidata.

Kolmanda rühma puhul on kokku 15 lauset, vt näidet 43.

(43)Silmapilk **täida** mu käsk, ehk ma **lasen** su elu võtta! (Kreutzwald 1951: 140)

马上依我的吩咐去办，否则我叫人把你砍了！ (lk 101)

Lauses (43) on eesti keeles esimene osalause käskivas kõneviisis, mille hiina keele vaste on ka käskivas kõneviisis. Eestikeelne teine osalause on kindlas kõneviisis, osutades oletatavale olukorrale, osalause hiina keele vaste on aga väitvas kõneviisis, otsetõlge on 'muidu kutsun kedagi su elu võtma', tegemist on kuulajale infot andva lausega.

3.1.6. Kokkuvõtteks

Materjali analüüs näitas, et eesti kindel kõneviis vastab tähenduselt enamasti hiina väitvale kõneviisile, mõlemad kannavad teabe esitamise tähendust ja on oma olemuselt neutraalsed. Eesti käskiva kõneviisi vasteks on samuti peamiselt hiina käskiv kõneviis.

Tingiv ja möönev kõneviis vastab suuresti hiina väitvale kõneviisile ning kaudse kõneviisi vasteks on väheste esinenud näidete põhjal samuti hiina väitev kõneviis.

Hiina küsivas ja hüüdvas kõneviisis laused on valdavalt tõlgitud eesti keele kindlast kõneviisist.

Tabelis 1. on antud ülevaade eesti kõneviiside vastete kohta. Mõnede kõneviisiga lauseid ei võeta tabelis arvesse.

Tabel 1. Eesti keele kõneviiside vasted hiina keeles

Eesti Hiina	Kindel	Käskiv	Tingiv	Möönev	Kaudne
Väitev	878	4	15	1	1
Küsitv	40	0	7	0	0
Käskiv	9	46	0	0	0
Hüüdev	13	2	0	1	0

3.2. Eesti kõneviiside kasutamine näidendi „Teemaja“ tõlkes

Hiina näidendist „Teemaja“ ja selle tõlkest on leitud lausete/osalausete vasteid ligikaudu kaks tuhat. Korduvaid lauseid arvestatakse ka selles alapeatükis üheks.

Eesti keele kaudset kõneviisi hiina keelest tõlkimisel ei leitud, sellepärast selles alapeatükis seda ei käsitleta.

3.2.1. Kindel kõneviis

Neutraalseima ja enim levinud kõneviisina on hiina keelest tõlkimisel kõige rohkem kasutatud kindlat kõneviisi. Näiteks hiina keele väitva (deklaratiivse) kõneviisi eesti vastetest on üle tuhande (1145 esinemist) tõlgitud kindla kõneviisi abil (näited 44, 45).

(44) 王利发高高地坐在柜台里。 (lk 9)

Wang Lifa **istub** leti taga kõrgel poodiumil. (lk 16)

(45) 李三拿过一碗茶来。 (lk 12)

Kelner Li **toob** neile teed. (lk 19)

Väitvas kõneviisis esinevate lausete tõlkimisel eesti keelde on mineviku vormidest kasutatud nii lihtminevikku (näide 46), täisminevikku (näide 47) kui ka enneminevikku (näide 48).

(46)在这里，可以听到最荒唐的新闻。(lk 8)

Siin **võis** kuulda igasugu imelugusid. (lk 15)

(47)王掌柜，我都替你想好啦！(lk 59)

Peremees, mina **olen** sinu eest juba kõik **otsustanud**. (lk 59-60)

(48)他说这儿的老掌柜托他请个女招待。(lk 55)

Ta ütles, et sinne peremees **oli palunud** teda leida üks ettekandja. (lk 57)

Deklaratiivse kõneviisi eitavas vormis lausete puhul, kus selles näidendis kasutatakse peamiselt eitasmäärsõnu 不 (näide 49), 没 (näited 50, 51, 53), 没有 (näide 52), vastab neile eesti keeles enamasti kindla kõneviisi eitus.

(49)二德子不听王利发的话。(lk 10)

Löömamees De **ei tee** Wang Lifad kuulmagi. (lk 18)

(50)我可眼拙，没看见您！(lk 11)

Kus mu silmad küll olid, et teid **ei märganud**! (lk 18)

(51)我没办法！(lk 47)

Minul **pole** sihukest asja siiani veel ette **tulnud**. (lk 50)

(52)王掌柜，这儿现在没有人。(lk 45)

Peremees, siin **ei ole** praegu kedagi. (lk 49)

(53)一改民国呀，他还有钱，可没了势力。(lk 43)

Vabariigi alguses oli tal veel raha, aga **polnud** enam võimu. (lk 46)

Hiinakeelses tekstiversioonis kasutati 没有 ainult olemasolu eitamise tähistamiseks, tegevuse eituse kohta näited puudusid.

Üksikjuhtudel on tõlkes tekst veidi ümber sõnastatud ja hiina eitamise vastena kasutatakse jaatavat vormi (näide 54) või vastupidi (näide 55).

(54)我饿着, 也不能叫鸟饿着! (lk 35)

Ise olen näljas, aga linnukesel **söödan** kõhu täis. (lk 40)

(55)忽然腿一软。 (lk 18)

Äkitselt jalad **ei kann**a teda enam. (lk 24)

Lause (54) otsetõlge on pigem: 'Ise olen näljas, aga ma ei saa lasta linnul näljas olla.', selles lauses on eitus nutikalt jaatuseks tõlgitud. Lause (55) otsetõlge on aga pigem 'järsku jalad on jõuetud', tõlkija on siin muutnud oma kirjeldamise viisi, tõlkes on asendatud eitava vormiga.

Palju vähem on kindlasse kõneviisi tõlgitud hiina küsivas kõneviisis lauseid (250 esinemist), nt oleviku vorm (näide 56), mineviku vorm (näide 57) ja retooriline küsimus (näide 58). Eesti keeles on need enamasti samuti vormistatud küsimustena, kuid küsimusi ei vaadelda eesti keeles eraldi kõneviisina.

(56)这怪谁呢? (lk 12)

Kes selles süüdi **on**? (lk 19)

(57)您二位怎么样? (lk 38)

Kuidas teil endal ka **on läinud**? (lk 41)

(58)难道我不是内掌柜的? (lk 45)

Kas mina **pole** selle maja perenaine! (lk 48)

Kindlasse kõneviisi on tõlgitud ka hiina hüüdvast (110 korda) (näited 59, 60) ja käskivas (87 korda) (näide 61) kõneviisis lauseid. Hüüdev kõneviis väljendab hiina keeles mingit emotsiooni ja annab edasi kõneleja hinnangut.

(59)你混的不错呀! (lk 32)

Sinu käbarad **käivad** vist hästi. (lk 37)

(60)吓死我啦! (lk 40)

Surmani **ehmatasid** ära! (lk 44)

(61)坐下谈谈吧。 (lk 50)

Arutame nüüd siis asja ka. (lk 52)

Käskiva kõneviisi eitavates lausetes on kasutatud eitumäärsõnu nt 别, 甭 (näited 62, 63).

(62)明白人别说胡涂话。 (lk 30)

Arukas inimene **ei aja** nii lolli juttu! (lk 34)

(63)你甭操心。 (lk 66)

Pole tarvis tüli teha. (lk 67)

Siin leidub samuti mõningaid näiteid, kus hiina keeles on eitav kõne, aga eesti keeles jaatav, nt näide 64.

(64)您甭看。 (lk 39)

Mis te neist ikka **vaatate!** (lk 42)

Otsetõlge on pigem 'ärge vaadake', hiina negatiivis käskiv kõneviis tõlgiti eesti keelde

vormiliselt jaatava tarindiga kindlas kõneviisis, mis aga väljendab kõneleja negatiivset hoiakut.

3.2.2. Käskiv kõneviis

Eesti keele käskiv kõneviis on tõlkevastetes kasutatavuselt kindla kõneviisi järel teisel kohal (226 esinemiskorda). Käskiv kõneviis on kõige sagedasem vaste hiina käskiva kõneviisi edasiandmisel, sellekohaseid näiteid oli „Teemajas“ 202, nt 1) kui käsku väljendatakse hiina keeles intonatsiooni ja partiklite 吧, 了 jt abil (näide 65, 66); 2) kui käsule osutatakse ainult intonatsiooni abil (partikkel puudub) (näide 67, 68); 3) kui käsus on austust ja käskivat tähendust kandev sõna 请 (näide 69).

(65) 三爷, 等一等吧! (lk 40)

Onu Li, **oota** ivake! (lk 44)

(66) 可别忘了。 (lk 60)

Ära ainult **unusta**. (lk 61)

(67) 坐下! (lk 9)

Istu pealegi maha. (lk 16)

(68) 您试试这个! (lk 12)

Proovige õige seda. (lk 19)

(69) 说话**请**留点神! (lk 11)

Hoidke parem keel hammaste taga! (lk 19)

Keelu puhul on kasutatud eitusmäärsõnu 别 (näited 66, 70), 甬 (näide 71), 不可 (näide 72), 不许 (näide 73), 不能 (näide 74). Esimest eitusmäärsõna esineb tõlkes

kõige enam (20 korda), mis on ootuspärane, sest tegu on hiina keeles enim kasutatava eitusmäärsõnaga. Ehkki ka eitusmäärsõna 甬 kasutatakse hiina keeles sageli, esines see analüüsitud tekstis ainult kolmel korral. Teisi määrsõnu kasutatakse harvem, need tulid tekstis esile ainult ühel korral. Kui esimesed kaks vastavad eesti keele eitusabiverbile *ära*, siis viimased kolm tähendavad pigem 'ei tohi'.

(70) 别耽误工夫! (lk 30)

Ärge mitte **raisakegi** siin oma aega! (lk 35)

(71) 老头儿, 你都甬管。 (lk 58)

Ära pabista, vana! (lk 59)

(72) 你大力叔叔的事万不可对别人说呀! (lk 53)

Ära räägi mitte kellelegi onu Dalist. (lk 55)

(73) 不许乱说! (lk 62)

Sina **ära sega** vahele. (lk 63)

(74) 你可不能卖了我呀! (lk 76)

Ärge mind **välja andke**, ega ju! (lk 75)

Enamasti on mõlemas keeles eitavate lausete tõlkimiseks kasutatud eitavaid vorme, kuid leidub ka erandeid, kus hiina jaatav vorm on tõlgitud eituse abil, nt näide 75.

(75) 放心吧! (lk 76)

Ära selle pärast **muretse!** (lk 75)

Kui eesti keeles kasutatakse teiste rahustamiseks tavaliselt eitust, nt *ära muretse*, siis võib hiina keeles kasutada samas tähenduses 放心吧 'pane süda rahule'. Samas on hiina keeles olemas ka eitav vorm, nt 别担心 'ära muretse'.

Teisel kohal on tõlked hiina väitvast kõneviisist eesti keele käskivasse kõneviisi, kokku 14 korda (näited 76, 77).

(76)给你! (lk 70)

Võta, võta! (lk 70)

(77)二位先生, 茶钱退回。 (lk 74)

Võtke oma raha tagasi, härrad! (lk 74)

Otsetõlkes tähendab lause (76) 'annan sulle' ja (77) 'härrad, annan teile raha tagasi', mõlemad tõlgiti aga käskivasse kõneviisi.

Eesti keele käskivat kõneviisi kasutati ka hiina küsiva kõneviisi vastena (5 korda), nt näide 78.

(78)来一张瞧瞧? (lk 34)

Ostke leht! (lk 38)

Lause (78) otsetõlge on 'Kas soovite ühe (lehe) osta?', selles lauses on küll õhutamise tähendus, et ajalehepoiss tahab peategelasele ühe lehe müüa, aga see on ikka pigem palvega küsimus.

Eesti keele käskivat kõneviisi kasutati viiel korral ka hiina hüüdva kõneviisi vastena, nt näited 79, 80.

(79)惭愧! 惭愧! (lk 48)

Jätke nüüd juba! (lk 50)

(80)我谢谢您! (lk 35)

Olge te tänatud! (lk 39)

Otsetõlkes tähendab lause (79) '(Mul on nii) häbi!'. Tõlkija kasutas siin ümbersõnastust, ehk kuna kuulajal on häbi, käsib ta rääkijal rääkimine lõpetada. Lause (80) on tõlgitud käskivasse kõneviisi, et soovi väljendada, otsetõlge on 'Ma tänan teid!'.

3.2.3. Tingiv kõneviis

Hiina keele tõlkevastena järgneb kasutusarvult käskivale kõneviisile tingiv kõneviis (77 esinemiskorda), neist veidi alla poole vastab hiina väitvale kõneviisile (33 korda), järgnevalt on toodud näited jaatava kõne (näide 81) ja eitava kõne kasutusest (näide 82). Samas on ka mõned hüpoteetilise tähendusega juhtumid (näide 83).

(81)妈! 我还饿! (lk 24)

    Ema, ma **tahaks** veel süüa! (lk 30)

(82)不取分文! (lk 9)

    Raha ma teie käest **ei võtakski**. (lk 16)

(83)有您这样的清官，我们小民才能过太平日子! (lk 48)

    Kui kõik ametimehed **oleksid** teiesugused, siis **oleks** vast meiesugustel lihtsatel inimestel hea põli. (lk 50)

Lauses (81) on eesti keelde tõlkes kasutatud tingivat kõneviisi, väljendamaks pehmendatud soovi, hiina keelest on otsetõlge pigem 'ema, olen endiselt näljas', mis vihjab, et rääkija soovib veel midagi süüa. Lause (82) kasutab tingivat kõneviisi, et viidata tegevusele, mis tegelikult ei toimu, otsetõlge on pigem 'ma ei võta (teie käest) sentigi'. Lauses (83) on hiinakeelne esimene osalause hüpoteetilise tähendusega, väljendades olukorda, mis pole rääkimishetkel reaalne, seepärast kasutati eestikeelses sidesõnaga *kui* algavas tingimuslauses tingivat kõneviisi.

Üldmineviku kasutamise kohta leidub ka näiteid (6 korda), nt näide 84.

(84) 好像听说过! (lk 20)

Oleks nagu **kuulnud**. (lk 27)

Lauses (84) väljendab 好像 kõneleja ebakindlust oma ebaselge mälu suhtes, mis on ka oletatavalt põhjus, miks tingivat kõneviisi kasutati.

Natuke vähem on tingivasse kõneviisi tõlgitud hiina küsivas kõneviisis lauseid (25 esinemist), mille puhul on hiina keeles väljendatud kõneviisi nii partiklitega nt 呢, 吗 jt (näited 85, 86) kui ka partiklita (näide 87).

(85) 要是洋人给饭吃呢?

Kui välismaalased paremini **maksaksid**, kas siis **teeniksite** neidki?

(86) 处长, 我可以请示一下吗? (lk 47)

Härra ülemus, kas ma **tohiksin** ka oma arvamust avaldada? (lk 50)

(87) 哪位行行好? (lk 18)

Kes küll **halastaks** minu peale! (lk 25)

Lause (85) tõlgiti tingivasse kõneviisi, kuna hiinakeelses lauses on hüpoteetiline marker — 要是, mis vastab eesti sidesõnale *kui*, sellepärast on tegemist olukorra ebareaalsusega. Samas hiina keeles tähendab see lause ainult 'Kui välismaalased paremini maksaksid?', ülejäänud jääb ütle mata, aga konteksti järgi on ikka arusaadav, tõlkija täiendas seda osa tõlkes. Lauses (86) kasutati tõlkes tingivat kõneviisi pehmentatud soovi väljendamiseks. Lause (87) tingiv kõneviis väljendab ka pigem soovi, kuna see on kõneleja soov, et talle halastataks.

Tingivasse kõneviisi on tõlgitud ka hiina hüüdvast kõneviisis (11 korda) (näited 88, 89) ja käskivas kõneviisis lauseid (8 korda) (näited 90, 91), leidub nii partikliga kui ka partiklita juhtumeid.

(88)人总有颗人心哪。 (lk 65)

Igal inimesel **peaks** ju kusagil südametunnistus olema. (lk 66)

(89)我今天出门没挑好日子! (lk 11)

Täna **poleks** kohe **pidanud** kodust välja tulemagi. (lk 18)

(90)唐先生, 你外边溜溜吧! (lk 9)

Isand Tang, ehk **jalutaksid** parem väljas. (lk 16)

(91)您给评评理! (lk 11)

Kellele teie õiguse **annaksite**? (lk 18)

Lauses (88) kasutati tingivat kõneviisi väljendamaks rohkem kõneleja ootusi maailma ja inimeste suhtes. Lause (89) otsetõlge on pigem 'ma ei valinud täna välja minnes head päeva', mille tähendus on 'täna ei sobi välja minna'. Tõlkimisel valiti tingiv kõneviis, kuna selle üheks funktsiooniks on kahetsuse väljendamine (vt ka Pajusalu 2020: 67-68), samas kuna tõlge on mineviku vormis, väljendab lause ka kontrafaktiivsust.

Viie hiina käskivast kõneviisist eesti tingivasse kõneviisi tõlgitud näite puhul on kasutatud kõneviisipartiklit 吧 (näide 90), ülejäänud on ilma partiklita. Jingning Xu (2003: 145) uurimuse kohaselt kannab partikliga 吧 käskiv lause pigem soovitatavat kõnetooni, see pehmendab käsku, pole sund. Käsu pehmendamine on ka üks tingiva kõneviisi funktsioonidest. Lause (91) võib tõlkida kui 'kommenteerige (kellel on õigus)', eesti keelde tõlgiti see ka pehme käsuna.

3.2.4. Mõõnev kõneviis

Eesti mõõnev kõneviis vastab kõige rohkem hiina käskivale kõneviisile (8 esinemiskorda). Kasutatud on partiklit 吧 (näide 92), samuti esineb ka partiklita lauseid (näide 93) ja eitust, mille puhul on kasutatud ainult eitusmäärsõna 别 (näide 94).

(92) 叫他们反吧! (lk 77)

Mässaku veel! (lk 76)

(93) 躲开我! (lk 17)

Olgu, olgu! (lk 24)

(94) 可千万别干好事! (lk 82)

Ärgu aga mingil juhul miskit head asja ette **võtku!** (lk 81)

Lause (92) võib otse tõlkida kui kui 'Las nad mässavad!', 叫 on hiina keeles tegusõna, mis väljendab käsku või palvet (vt Xing 1997: 170), tegusõna vastab partikli *las* käsu väljendamise funktsioonile (Sõnaveeb 2024). Kuna partikliga *las* moodustatud lause ja mõõnev kõneviis väljendavad mõlemad kaudset käsku, kasutati tõlkes mõõnvat kõneviisi. Lause (93) võib otse tõlkida kui 'Mine minust eemale!', et rääkijale tundub kuulaja tüütu ja ta käsib kuulajal rääkimine lõpetada ja eemale minna. Sõnaveebi (2024) järgi on *olgu* „suhtluses kasutatav ütlus, mis väljendab kinnitust, nõusolekut või mööndust“, selle lause tõlkes tähendab *olgu* pigem mööndust. Lause (94) tõlgiti mõõnvaks kõneviisiks sellepärast, et rääkija ütleb kuulajale, et kuulajal tuleb teistele soovitada mitte heategusid teha. Tegu on pigem kaudselt väljendatud käsuga.

Lisaks neile esineb eesti mõõnev kõneviis tõlkevastena ka küsivale kõneviisile (3 korda)

(näide 95) ja hüüdvale kõneviisile (2 korda) (näide 96).

(95)这是怎么啦? (lk 37)

Mis see siis **olgu!** (lk 40)

(96)我的妈呀! (lk 40)

Võtku neid see ja teine! (lk 44)

Lause (95) tähendab konteksti järgi pigem 'Mis toimub? Miks te niimoodi käitute?' (pole otsetõlge), lause (96) vastab aga pigem eesti hüüdsõnale *issand*. Mõlemal juhul ei väljenda mõnevõrra kõneviisikäsku, need on ainult kinnistunud väljendid.

3.2.5. Mitme kõneviisiga laused

Mitme kõneviisiga lauseid on teoses palju (128 esinemist), neid võib ka jagada kolmeks, esimeses rühmas on hiina keele lause ühes kõneviisis, aga eesti tõlkes on kaks või rohkem; teises rühmas on eestikeelses tõlkes lause ühes kõneviisis, kuid hiina keeles on lause kahes kõneviisis; viimases rühmas on aga nii hiina lause kui eesti lause kahes kõneviisis.

Esimesesse rühma kuulub kokku 77 lauset, neist leidub hiina väitva (37 korda) (näide 97), käskiva (25 korda) (näide 98) ja küsiva (15 korda) (näide 99) kõneviisi kohta juhtumeid, mille puhul on tõlkija hiina keele laused liitlauseks tõlkinud. Hiina väitvad laused vastavad kõige rohkem eesti kindlast ja tingivast kõneviisist moodustatud lausetele, hiina käskivad ja küsivad laused vastavad enim eesti käskiva ja kindla kõneviisi kombinatsioonile.

(97)我差点叫他们抓了去! (lk 40)

Vähe **puudus**, et nad **oleksid** mu kinni **võtnud** ja ära **viinud**. (lk 44)

(98)看小花去**吧**。 (lk 76)

Mine vaata, mis Xiaohua **teeb!** (lk 76)

(99)你说对不对? (lk 33)

Ütle mulle, kas **pole** nii või? (lk 37)

Lause (97) otsetõlge on pigem 'mind peaaegu võeti kinni ja viidi ära'. Liitlause koosneb kindlast ja tingivast kõneviisist, tõlkija väljendas 'peaaegu' sõnadega *vähe puudus*, samas kuna kõrvallause väljendab tegelikkuses mitte toimunud tegevust, kasutati selles tingivat kõneviisi. Lause (98) tõlgitakse otse 'mine vaata Xiaohuat'. Kuigi originaaltekstis pole see välja toodud, tähendab lause küll mitte ainult tegelase Xiaohua vaatamist, vaid ka Xiaohua tegemise vaatamist, sellepärast ongi tõlkija seda osa täiendanud. See, mida on vaja vaadata, tõlgiti kõrvallauseks sihitislausena. Lause (99) tähendab pigem 'Kas sa arvad nii (kas mul on õigus)?', et rääkija tahab kuulata kuulaja hinnangut tema jutule, tõlkes kasutati käskivat kõneviisi, ja siis mida on kuulajal käsitud vastata esines sihitislausena kindlas kõneviisis.

Teisel juhul on enamasti hiina väitev ja küsiv kõneviis eesti keeles edasi antud eesti kindla kõneviisiga (41 esinemiskorda) (näide 100).

(100) 什么都改良, 为什么工钱不跟着改良呢? (lk 28)

Kõik **läheb** muudkui aga paremaks, mispärast siis minu palk paremaks **ei lähe?** (lk 33)

Lause (100) esimene osalause on hiina keeles väitvas kõneviisis, et väita asjaolu, teine osalause esitab kuulajale küsimuse, mõlemate tõlkimisel on kasutatud kindlat kõneviisi.

Viimase rühma puhul on nii hiina lause kui eesti lause kahes kõneviisis. Neil lauseid esines tekstis kümnel korral. Need on nii hiina keeles kui ka eesti keeles liitlausena moodustatud, vt näidet 101.

(101) 要有炸酱面的话，我还能吃三大碗呢，可惜没有！ (lk 56)

Oleks aga olema - kolm kausitait praetud nuudleid **pistaksin** praegu hea meelega kinni, aga kahjuks **pole** kuskilt võtta. (lk 57)

Lause (101) võib jagada tingimusliitlauseks ja hüüdlauseks. Tingimusliitlause on 要有炸酱面的话，我还能吃三大碗呢, milles on hüpoteetiline marker 要 ja hüpoteesi väljendav partikkel 的话 (vt Xing 1997: 344), kus lause väitvas kõneviisis väljendab oletust ja ebareaalsust. 可惜没有 on hüüdvast kõneviisis, väljendades rääkija hüüatust ja asjaolu, et tal pole rääkimishetkel palju süüa. Eesti keelde tõlkides on hiina tingimuslause vasteks kaheosaline lause (*Oleks aga olema - kolm kausitait praetud nuudleid pistaksin praegu hea meelega kinni*), mõlemad lauseosad tingivas kõneviisis, väljendades tingimust ja soovi. Hüüdlause vaste kindlas kõneviisis, et reaalsust väljendada.

3.2.6. Kokkuvõtteks

Ka hiina-eesti tõlke põhjal võis märgata enamasti samu vastavusi, kui analüüsisides eesti-hiina tõlget. Hiina väitvale kõneviisile vastab tähenduselt enamasti eesti kindel kõneviis. Samuti küsiva ja hüüdvast kõneviisi vasteks on tavaliselt eesti kindel kõneviis. Põhjuseks võib olla see, et küsimusi ja emotsionaalseid hüüdeid ei vaadelda eesti keeles eraldi kõneviisina. Eesti käskiva ja möönva kõneviisi vasteks on tavaliselt hiina käskiv kõneviis.

Tabelis 2. on esitatud ülevaade hiina kõneviiside vastete kohta. Mitme kõneviisiga lauseid tabelis ei näidata.

Tabel 2. Eesti kõneviiside kasutamine hiina keelest tõlkimisel.

Hiina \ Eesti	Kindel	Käskiv	Tingiv	Möönev
Väitev	1145	14	33	0
Küsiv	250	5	25	3
Käskiv	87	202	8	8
Hüüdev	110	5	11	2

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös on käsitletud eesti ja hiina keele kõneviise ning uuritud, millised keelelised vahendid vastavad hiina keeles eesti kõneviisidele. Selgitati välja, millised on eesti ja hiina keele kõneviiside kasutussarnasused ja -erinevused. Bakalaureusetöös otsiti vastust järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) millised kõneviisid esinevad eesti ja hiina keeles;
- 2) millised väljendusvormid vastavad hiina keeles eesti kõneviisidele?

Eesti keeles on kõneviis verbi kategooria, mis väljendab kõneleja suhtumist tegevusse ja selle vahekorda tegelikkusega. Eesti keeles jagatakse kõneviisid viieks: kindel, tingiv, käskiv, möönev ja kaudne. Hiina keeles on kõneviisi mõistele vastav sõna *yǔqì*, mis tähendab nii kõneviisi kui ka kõnetooni. Hiina keeleteadlaste arvamused kõneviiside jaotuse osas lähevad lahku. Töös kasutatud enamlevinud seisukoha järgi võib hiina kõneviisid jagada neljaks: väitev, küsiv, käskiv ja hüüdev.

Uurimuse aluseks on kontrastiivanalüüs, välja tuuakse enamlevinud kasutusmustrid. Uurimus põhineb kahe kirjandusteose tõlkevõrdlusel.

Nii eesti-hiina kui ka hiina-eesti tõlgete analüüs näitas sarnaseid tulemusi. Eesti kindel kõneviis vastab enamasti hiina väitvale kõneviisile, mõlemad annavad edasi mingit teadet või esitatavat väidet. Ka eesti tingivat kõneviisi edastatakse enamasti väitva kõneviisi abil. Eesti tingiv kõneviis võib pehmendada väidet ja soovi ning väljendada irreaalsust, neid saab hiina keeles edasi anda väitva kõneviisiga.

Leitud näidetest nähtub, et mõned hiina partiklid või sõnad kannavad sama funktsiooni, mida eesti kõneviisidki. Eesti tingivat kõneviisi väljendades on sageli hiina väitvas lauses

oletamistähendus, hoolimata sellest, kas hiina keeles on hüpoteetiline marker või pole. Samuti on partiklil 吧 ja tingival kõneviisil sama funktsioon, kui käsku väljendatakse, sest mõlemad pehmendavad käsku.

Küsivat ja hüüdvat kõneviisi on eesti keeles edasi antud küsi- või hüüdlausega, enamasti kindlas kõneviisis.

Eesti käskiv ja möönev kõneviis vastab pigem hiina käskivale kõneviisile, kuna mõlemad kannavad lähedast funktsiooni – käsu väljendamine. Mõõnvat kõneviisi võib ka hiina väitvasse kõneviisi tõlkida, siis on tegemist pigem soovi tähendusega. Hiina käsku või palvet väljendav tegusõna 叫 kannab sarnast funktsiooni, mis on eesti partiklil *las*. Seda tegusõna kasutatakse sellepärast ka kaudset käsku väljendava möönva kõneviisi vasteks.

Kaudset kõneviisi esines valitud teostes ja nende tõlgetes vähe, seega on raske laialdasi järeldusi teha. Leitud näidetes oli hiina vasteks väitev kõneviis. Kaudsuse väljendamiseks pole hiina keelde tõlkes häid võimalusi.

Teema jätkuks võiks tulevikus uurida eesti suhtluseesmärgi järgi jagatud lausetüüpide vastavust hiina lausetüüpidega, siis võiks ka uut perspektiivi pakkuda.

Kirjandus

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2015.** Sentence Types. Jan Nuyts, and Johan van der Auwera (eds). The Oxford Handbook of Modality and Mood (2016; online edn, Oxford Academic, 3 Nov. 2014).
- Bergmann jt = Bergmann, Anouschka; Hall, Kathleen Currie; Ross, Sharon Miriam (editors) 2007.** Materials for an Introduction to Language and Linguistics. The Ohio State University Press.
- Booth, David 1837.** The Principles of English Grammar. London: Charles Knight and Co.
- EKG I = Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1995.** Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Peatoim. M. Erelt. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- EKK = Erelt jt = Erelt, Mati; Erelt, Tiiu; Ross, Kristiina 2020.** Eesti keele käsiraamat. EKSA.
- EKS = Helle Metslang, Mati Erelt, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Reet Kasik, Karl Pajusalu, Jüri Viikberg 2017.** Eesti keele süntaks. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Erelt, Mati; Metslang, Helle 2004.** Grammar and Pragmatics: Changes in the Paradigm of the Estonian Imperative. *Linguistica Uralica*.
- Ethnologue = Eberhard, David M., Gary F. Simons, and Charles D. Fennig (eds.). 2024.** Ethnologue: Languages of the World. Twenty-seventh edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>. [Vaadatud 02.03.2024]
- Gao = 高晶一 2008.** 汉语与北欧语言：汉语与乌拉尔语言及印欧语言同源探究. 北京： 中国社会科学出版社.
- Gao, Jingyi = 高晶一 2010.** 爱沙尼亚童话. 北京： 作家出版社.

Gao, Jingyi 2014. Rhyme Correspondences Between Sinitic and Uralic Languages: On the Example of the Finnish *-ala* and *-aja* Rhymes. *Linguistica Uralica*, 2014, 2: 94-108.

Geng, Fang 2022. A Contrastive Study of the Chinese and Japanese MOOD TYPE Systems. *Journal of World Languages*, vol. 8, no. 1, 2022, pp. 83-118. <https://doi.org/10.1515/jwl-2021-0033> [Vaadatud 11.05.2024]

Grohmann, Kleanthes K. 2005. Mood. – Philipp Strazny (editor). *Encyclopedia of Linguistics*. Taylor & Francis e-Library. lk 707-708.

He = 何容 1949. 中国文法论. 开明书店.

He = 贺阳 1992. 试论汉语书面语的语气系统. *中国人民大学学报*, 1992, 5: 59-66.

Hu = 胡裕树 (编) 1981. 现代汉语 (重订本). 上海: 上海教育出版社.

Huang ja Liao = 黄伯荣; 廖序东 2017. 现代汉语: 下册 (增订六版). 北京: 高等教育出版社.

Jakobson, August 2007. Eesti muinasjutud. Tänapäev.

Kreutzwald, Friedrich Reinhold 1951. Eesti rahva ennemuistsed jutud. Eesti Riiklik Kirjastus Tallinn. https://et.wikisource.org/wiki/Eesti_rahva_ennemuistsed_jutud [Vaadatud 31.05.2024]

Küll. EKI ühendsõnastik 2024. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2024. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/k%C3%BCll/1> [Vaadatud 03.06.2024]

Lao, She = 老舍 2019. 茶馆. 上海: 华东师范大学出版社.

Las. EKI ühendsõnastik 2024. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2024. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/las/1> [Vaadatud 13.06.2024]

Läänemets, Märt 1999. Teemaja. Perioodika.

Mair, Christian 2018. Oxford Bibliographies. Oxford University Press, 22 Feb. 2018, DOI: 10.1093/OBO/9780199772810-0214. [Vaadatud 21.03.2024]

Olgu. EKI ühendsõnastik 2024. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2024.

<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/olgu/1> [Vaadatud 30.05.2024]

Pajusalu, Renate 2020. Tingiva kõneviisi seitse ametit. Horisont. 6/2020. lk 66-68.

Qi = 齐沪扬 2002. 论现代汉语语气系统的建立. 汉语学习, 2002, 2: 1-12.

Rüütmaa, Tiina 2012. Eesti kõrvallause kõneviiside vastetest ungari keeles. Lähivõrdlusi. Lähivertailuja, no. 22, lk 337-368.

Rüütmaa, Tiina 2014. Kontrastiivne ülevaade kõneviisisüsteemist ungari ja eesti kõrvallauses. Doktoritöö. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Zhang = 张岩红 2014. 汉日对比语言学. 北京: 高等教育出版社.

Zhao ja Shi = 赵春利; 石定栩 2011. 语气、情态与句子功能类型. 外语教学与研究 (外国语文双月刊) , 2011, 43 (4): 438-639.

Tšernjuk, Mart 2014. Eestikeelse hiina kirjanduse uus tase. – Sirp. 21.11.2014.
<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/eestikeelse-hiina-kirjanduse-uus-tase/>
[Vaadatud 12.12.2023]

van der Auwera, Johan; Aguilar, Alfonso Zamorano 2015. The History of Modality and Mood. Jan Nuyts and Johan van der Auwera (eds). The Oxford Handbook of Modality and Mood (2016; online edn, Oxford Academic, 3 Nov. 2014)

Whorf, Benjamin Lee 1956. Language, Thought, and Reality. John B. Carroll (ed.). The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology and John Wiley & Sons, Inc.

Xing = 邢福义 1997. 汉语语法学. 长春: 东北师范大学出版社.

Xu = 徐晶凝 2000. 汉语语气表达方式及其系统的归纳. 北京大学学报 (哲学社会科学版) , 2000, 37 (199): 136-141.

Xu = 徐晶凝 2003. 语气助词“吧”的情态解释. 北京大学学报 (哲学社会科学版) , 2003, 40 (4): 143-148.

Summary. Moods in Estonian and Their Equivalents in Chinese

The bachelor's thesis investigates moods in Estonian and Chinese, analyses the expression ways and linguistic markers in Chinese that correspond to Estonian moods. The thesis is also trying to find out, what are the similarities and differences of moods in Estonian and Chinese.

Mood belongs to verb categories in Estonian, expressing the speaker's attitude towards the action and the relation to reality. Moods in Estonian are: indicative, conditional, imperative, jussive and quotative. Chinese word *yǔqì* corresponds to the concept of mood, meaning both mood and tone. Chinese linguists have different opinions on how to categorise mood, this thesis used the most common point of view, according to which moods in Chinese are: declarative, interrogative, imperative and exclamative.

The study is based on contrastive analysis, using a translation comparison of two literary works.

According to the results, it can be concluded that Estonian indicative and conditional mood mostly correspond to Chinese declarative mood, while Estonian imperative and jussive mood correspond mostly to Chinese imperative mood.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Huining Liu,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kõneviisid eesti keeles ja nende vasted hiina keeles“, mille juhendaja on Maarika Teral, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Huining Liu

07.06.2024